

KOMBINATORYKA

I PRAWDOPODOBIEŃSTWO

Kombinatoryka i prawdopodobieństwo · matura rozszerzona

ZAKRES

MATURY 2015–2026

07

TOMASZ SAWECZKO · ŁYSY UCZY MATMY

Matematyką zajmuję się od 2005 roku – zacząłem od korepetycji dla znajomych ze szkoły. Studiowałem matematykę na **Uniwersytecie Jagiellońskim, Uniwersytecie Warszawskim i Uniwersytecie im. Fryderyka II w Neapolu**. W trakcie studiów dwukrotnie byłem stypendystą MNiSW za wybitne osiągnięcia naukowe, a przez dwa lata prowadziłem zajęcia z analizy matematycznej i algebry liniowej dla studentów pierwszego roku matematyki na Uniwersytecie Warszawskim.

DARMOWY KURS · YOUTUBE

Kurs do matury rozszerzonej z matematyki

 [Zobacz kurs](#)

DODATKOWE MATERIAŁY

 [Wszystkie materiały](#)

 [Autorskie arkusze próbne](#)

 [Krótkie filmy](#)

 [Dłuższe filmy](#)

Zapraszam do mojego kanału na Discordzie

 [Dołącz](#)

Spis treści

1.	Niezbędnik kombinatoryki	4
	Reguła mnożenia i permutacje	4
	Litery, które się powtarzają	5
	Rachunki na silniach	6
	Wariacje, czyli metoda kratek	6
	Kombinacje i symbol Newtona	7
	Trójkąt Pascala i wzór dwumianowy Newtona	9
2.	Zadania maturalne z kombinatoryki	10
	Metoda bloków w zadaniu maturalnym	10
	Prawdopodobieństwo, które jest kombinatoryką	11
	Metoda przypadków niedozwolonych	12
	Metoda luk	13
	Wybór miejsc zamiast ustawień	14
	Jeszcze raz przypadki niedozwolone	15
	Suma wszystkich liczb	16
3.	Rachunek prawdopodobieństwa	17
	Drzewko i schemat Bernoulliego	17
	Co najwyżej jeden sukces	18
	Drzewko w zadaniu z dwiema urnami	19
	Prawdopodobieństwo warunkowe	20
	Trzy orły z rzędu	21
	Kostka i warunek	22
	Zmienna losowa i wartość oczekiwana	22
4.	Ćwiczenia	24
5.	Dodatek	26
	Dlaczego trójkąt Pascala powstaje przez dodawanie	26
	Twierdzenie o prawdopodobieństwie całkowitym	26
	Odpowiedzi i krótkie rozwiązania	27

Niezbędnik kombinatoryki

Na maturze rozszerzonej są zadania stricte z kombinatoryki, ale też duża część zadań, które zaczynają się od słów „oblicz prawdopodobieństwo”, to w gruncie rzeczy zadania z kombinatoryki – prawdopodobieństwo jest tylko w ich sformułowaniu. Zadania stricte z rachunku prawdopodobieństwa wykorzystują **drzewko**, **schemat Bernoulliego** albo **prawdopodobieństwo warunkowe**. Ten materiał idzie tą samą drogą co lekcja: najpierw narzędzia kombinatoryki, potem zadania maturalne z kombinatoryki, na końcu rachunek prawdopodobieństwa. Każda karta z przykładem i każda ramka z zadaniem ma plakietkę z momentem w filmie.

Reguła mnożenia i permutacje

Silnia liczby naturalnej n to iloczyn kolejnych liczb naturalnych od 1 do n :

$$n! = 1 \cdot 2 \cdot 3 \cdot \dots \cdot n,$$

a umownie $0! = 1$. Liczba **permutacji** zbioru n -elementowego, czyli liczba sposobów, na które można ustawić w rzędzie n różnych obiektów, jest równa $n!$.

PERMUTACJE

PRZYKŁAD Z LEKCJI - 2:00

Na ile sposobów można ustawić w rzędzie 5 osób?

- I Na pierwszym miejscu może stanąć każda z 5 osób, na drugim – każda z 4 pozostałych, potem zostają 3, 2 i 1 możliwość.
- II Każdemu wyborowi pierwszej osoby odpowiadają 4 wybory drugiej – jak gałązki drzewka. Liczba wszystkich ścieżek to iloczyn: $5 \cdot 4 \cdot 3 \cdot 2 \cdot 1 = 5! = 120$.

REGUŁA MNOŻENIA

Jeżeli pierwszy wybór można zrobić na a sposobów, a po każdym z nich drugi – na b sposobów, to oba wybory razem można zrobić na $a \cdot b$ sposobów. Tak samo jest przy trzech i więcej kolejnych wyborach.

METODA BLOKÓW

PRZYKŁAD Z LEKCJI · 3:58

Na ile sposobów 10 osób może stanąć w kolejce tak, żeby troje znajomych A , B i C stało obok siebie?

- I Znajomych zamykamy w jednym „worku” – **bloku**. Blok razem z 7 pozostałymi osobami to 8 obiektów, które ustawiamy na $8!$ sposobów.
- II Wewnątrz bloku znajomi mogą się ustawić na $3!$ sposobów.
- III Z reguły mnożenia: wszystkich ustawień jest $8! \cdot 3!$.

Litery, które się powtarzają

PERMUTACJE Z POWTÓRZENIAMI

PRZYKŁAD Z LEKCJI · 6:14

Ile różnych słów – także takich, które nic nie znaczą – można ułożyć ze wszystkich 11 liter słowa MISSISSIPPI?

- I Zamiana miejscami dwóch liter S nie daje nowego słowa, więc słów jest mniej niż $11!$. Najpierw mały przypadek: litery a , $\tilde{a}$ i b . Dopóki a i $\tilde{a}$ są rozróżnialne, słów jest $3! = 6$: $a\tilde{a}b$, $\tilde{a}ab$, $ab\tilde{a}$, $\tilde{a}ba$, $ba\tilde{a}$, $b\tilde{a}a$. Gdy zapomnimy o falcie, słowa łączą się w pary: aab , aba , baa . Jest ich $\frac{3!}{2!} = 3$.
- II W słowie MISSISSIPPI udajemy najpierw, że wszystkie litery są rozróżnialne: słów byłoby $11!$.
- III Dzielenie przez $4!$ „zabija” rozróżnialność czterech liter S, przez kolejne $4!$ – czterech liter I, a przez $2!$ – dwóch liter P:

$$\frac{11!}{4! \cdot 4! \cdot 2!} = 34\,650.$$

Ta sama zasada działa zawsze: gdy wśród n ustawianych obiektów są grupy jednakowych, dzielimy $n!$ przez silnie liczebności tych grup.

Rachunki na silniach

W ilorazie dwóch silni wszystkie czynniki mianownika skracają się z licznikiem. Zostaje tyle czynników, o ile liczba w liczniku jest większa od liczby w mianowniku, a wypisujemy je od największego:

$$\frac{10!}{7!} = 10 \cdot 9 \cdot 8, \quad \frac{15!}{11!} = 15 \cdot 14 \cdot 13 \cdot 12, \quad \frac{n!}{(n-2)!} = n(n-1).$$

Ostatni wzór widać po rozpisaniu silni: $n! = 1 \cdot 2 \cdot \dots \cdot (n-2) \cdot (n-1) \cdot n$, a $(n-2)!$ to początek tego iloczynu, aż do czynnika $n-2$. Takie skracanie przydaje się nie tylko w kombinatoryce – w maju 2026 potrzebne było w zadaniu z granic ciągów.

Wariacje, czyli metoda kratek

Wzorów na wariacje nie trzeba pamiętać. Rysujemy tyle kratek, ile miejsc ma tworzony ciąg, w każdą wpisujemy liczbę możliwości i wszystko mnożymy. **Wariacja z powtórzeniami** to ciąg, którego wyrazy mogą się powtarzać, **wariacja bez powtórzeń** – ciąg o różnych wyrazach. Zadań o liczbach wielocyfrowych z warunkami na cyfry jest na maturze dużo i prawie wszystkie rozwiązuje się właśnie kratkami.

WARIACJE Z POWTÓRZENIAMI

PRZYKŁAD Z LEKCJI · 17:33

Cztery osoby wsiadają do windy na parterze, a każda wysiada na jednym z 10 pięter. Na ile sposobów mogą to zrobić?

- I Patrzymy na osoby, a nie na piętra: każda z czterech osób ma do wyboru 10 pięter, bez względu na wybory pozostałych.
- II Z reguły mnożenia: $10 \cdot 10 \cdot 10 \cdot 10 = 10^4$ sposobów.

WARIACJE BEZ POWTÓRZEŃ

PRZYKŁAD Z LEKCJI · 19:49

Ile jest liczb pięciocyfrowych o różnych cyfrach, zapisanych za pomocą cyfr od 1 do 9?

- I Na pierwszym miejscu jest 9 możliwości – zera wśród cyfr nie ma, więc nie ma z nim kłopotu. Na każdym następnym miejscu możliwości jest o jedną mniej: $9 \cdot 8 \cdot 7 \cdot 6 \cdot 5 = 15\,120$.
- II Ze wzoru na wariacje byłoby $\frac{9!}{(9-5)!} = \frac{9!}{4!}$ – po skróceniu to samo, ale kratki prowadzą do wyniku szybciej.

Kombinacje i symbol Newtona

Symbol Newtona $\binom{n}{k}$ (czytamy: „ n po k ”) to liczba **k -elementowych podzbiorów** zbioru n -elementowego, czyli liczba sposobów, na które z n elementów można **wybrać k** , gdy **kolejność nie ma znaczenia**. Po angielsku $\binom{5}{3}$ czyta się „5 choose 3” – „z pięciu wybierz trzy” – i to dobrze oddaje, o co chodzi.

KOMBINACJE

PRZYKŁAD Z LEKCJI · 23:06

Z 10 osób wybieramy trzyosobową delegację. Dlaczego $\binom{10}{3} = \binom{10}{7}$?

- I W delegacji kolejność nie ma znaczenia – liczy się tylko to, kto do niej należy.
- II Wybierając trzy osoby do delegacji, wybieramy zarazem siedem osób, które w niej nie będą. Wyborów jednego i drugiego rodzaju jest więc tyle samo.

WŁASNOŚCI SYMBOLU NEWTONA

$$\binom{n}{k} = \binom{n}{n-k}, \quad \binom{n}{0} = \binom{n}{n} = 1, \quad \binom{n}{1} = \binom{n}{n-1} = n.$$

Podzbiór zeroelementowy jest jeden – zbiór pusty, bo jest podzbiorem każdego zbioru. Podzbiór n -elementowy też jest jeden – cały zbiór. Dla zbioru $\{1, 2, 3, 4, 5\}$ mamy więc $\binom{5}{0} = \binom{5}{5} = 1$ i $\binom{5}{1} = \binom{5}{4} = 5$.

TURNIEJ BEZ REWANŻÓW

PRZYKŁAD Z LEKCJI · 28:06

W turnieju szachowym gra n zawodników, każdy z każdym jedną partię. Ile partii zostanie rozegranych?

I Rysujemy tabelę $n \times n$: kratka w wierszu i i kolumnie j to partia zawodników i i j . Wszystkich kretek jest n^2 .

II Nikt nie gra sam ze sobą, więc odpada przekątna, czyli n kretek. Kratki nad przekątną i pod nią opisują te same partie, więc dzielimy przez 2:

$$\binom{n}{2} = \frac{n^2 - n}{2} = \frac{n(n-1)}{2}.$$

III Inaczej: pod przekątną jest $1 + 2 + \dots + (n-1)$ kretek. Wzór na sumę ciągu arytmetycznego daje ten sam wynik.

	1	2	3	4	5
1					
2					
3					
4					
5					

SKĄD SIĘ BIERZE WZÓR

PRZYKŁAD Z LEKCJI · 33:39

Dlaczego $\binom{10}{3} = \frac{10!}{3! \cdot 7!}$?

I Kratki: trzy elementy wybrane po kolei to $10 \cdot 9 \cdot 8 = \frac{10!}{7!}$ możliwości – wariacja bez powtórzeń, w której kolejność ma znaczenie.

II W podzbiorze kolejność nie ma znaczenia, a te same trzy elementy ustawiliśmy na $3!$ sposobów. Dzielimy przez $3!$: $\binom{10}{3} = \frac{10 \cdot 9 \cdot 8}{3!} = 120$.

III Ogólnie: $\binom{n}{k} = \frac{n(n-1) \dots (n-k+1)}{k!} = \frac{n!}{k!(n-k)!}$. Ostatni czynnik to $n - k + 1$, tak jak $8 = 10 - 3 + 1$.

SYMBOL NEWTONA

$$\binom{n}{k} = \frac{n!}{k!(n-k)!}, \quad \binom{n}{2} = \frac{n(n-1)}{2}.$$

Drugi wzór warto pamiętać, bo „po 2” pojawia się w zadaniach bardzo często, a liczy się je w pamięci: $\binom{10}{2} = \frac{10 \cdot 9}{2} = 45$, $\binom{7}{2} = \frac{7 \cdot 6}{2} = 21$.

Trójkąt Pascala i wzór dwumianowy Newtona

Zapiszmy kwadrat i sześćcian sumy ze wszystkimi wykładnikami:

$$(a+b)^2 = a^2b^0 + 2a^1b^1 + a^0b^2,$$

$$(a+b)^3 = a^3b^0 + 3a^2b^1 + 3a^1b^2 + a^0b^3.$$

W każdym składniku wykładniki sumują się do potęgi, do której podnosimy. Dlatego w rozwinięciu $(a+b)^{10}$ współczynnik przy a^3b^8 jest równy 0 – takiego składnika w ogóle nie ma, bo $3+8=11$.

Współczynniki 1, 2, 1 i 1, 3, 3, 1 to wiersze **trójkąta Pascala**. Na brzegach stoją jedynki, a każda liczba w środku jest sumą dwóch liczb nad nią. Liczby w wierszu n to kolejne symbole Newtona $\binom{n}{0}, \binom{n}{1}, \dots, \binom{n}{n}$.

$n = 0$					1
$n = 1$			1	1	
$n = 2$		1	2	1	
$n = 3$	1	3	3	1	
$n = 4$	1	4	6	4	1

Z czwartego wiersza odczytujemy $(a+b)^4 = a^4 + 4a^3b + 6a^2b^2 + 4ab^3 + b^4$. Trójkąt jest symetryczny, bo $\binom{n}{k} = \binom{n}{n-k}$: wybrać jedną osobę z czterech to to samo, co wybrać trzy, więc $\binom{4}{1} = \binom{4}{3} = 4$.

WZÓR DWUMIANOWY NEWTONA

$$(a+b)^n = \binom{n}{0}a^n + \binom{n}{1}a^{n-1}b + \binom{n}{2}a^{n-2}b^2 + \dots + \binom{n}{n}b^n.$$

Zadania maturalne z kombinatoryki

Siedem zadań z matur, a przy każdym inna technika zliczania: metoda bloków, wybór miejsc dla cyfr, metoda przypadków niedozwolonych, metoda luk i tabela wszystkich liczb. Cztery z tych zadań mówią o prawdopodobieństwie, ale ich sercem jest kombinatoryka – liczymy zdarzenia sprzyjające i dzielimy przez liczbę wszystkich możliwości.

Metoda bloków w zadaniu maturalnym

CZERWIEC 2023 · ZADANIE NR 2

W FILMIE 45:44

3 PKT

Wśród n osób są Ania i jej dwaj znajomi. Wszystkie te n osób ustawiamy w kolejkę jedna za drugą. Liczba wszystkich takich ustawień jest 12 razy większa od liczby wszystkich takich ustawień tych n osób w kolejkę, w których Ania i jej dwaj znajomi zajmują trzy kolejne miejsca (w dowolnej kolejności).

Oblicz n . Zapisz obliczenia.

Na co zwrócić uwagę. Ania i jej znajomi należą do tych n osób – poza blokiem zostaje $n - 3$ osób, a nie n .

Wszystkich ustawień n osób w kolejce jest $n!$. Ustawień, w których Ania i jej dwaj znajomi stoją obok siebie, liczymy metodą bloków: blok i $n - 3$ pozostałych osób to $n - 2$ obiekty, które ustawiamy na $(n - 2)!$ sposobów, a w bloku troje znajomych ustawia się na $3!$ sposobów. Stąd równanie, w którym $n \geq 3$:

$$n! = 12 \cdot (n - 2)! \cdot 3!.$$

Dzielimy obie strony przez $(n - 2)!$ – po lewej zostają dwa czynniki, n i $n - 1$:

$$n(n - 1) = 12 \cdot 6 = 72.$$

Można rozwiązać to równanie kwadratowe, ale szybciej jest zgadnąć: $72 = 9 \cdot 8$, więc $n = 9$. Innego rozwiązania naturalnego nie ma, bo iloczyn $n(n - 1)$ rośnie razem z n . Odpowiedź: $n = 9$.

Prawdopodobieństwo, które jest kombinatoryką

CZERWIEC 2018 · ZADANIE NR 9

W FILMIE 52:19

4 PKT

Ze zbioru wszystkich liczb naturalnych ośmiocyfrowych, w których zapisie dziesiętnym występują tylko cyfry ze zbioru $\{0, 1, 3, 5, 7, 9\}$, losujemy jedną.

Oblicz prawdopodobieństwo zdarzenia polegającego na tym, że suma cyfr wylosowanej liczby jest równa 3.

Na co zwrócić uwagę. W zbiorze cyfr jest zero, ale nie ma dwójki – sumy 3 nie da się więc złożyć jako $1 + 2$.

Gdyby to było zadanie z kombinatoryki, pytanie brzmiałoby: ile jest takich liczb o sumie cyfr 3? Tak je też rozwiązujemy, a na końcu dzielimy przez liczbę wszystkich możliwości.

Wszystkie możliwości. Na pierwszym miejscu nie może stać zero, więc mamy tam 5 cyfr do wyboru, a na każdym z siedmiu kolejnych miejsc – 6:

$$|\Omega| = 5 \cdot 6^7.$$

Zdarzenia sprzyjające. Suma cyfr 3 wymaga albo jednej trójki i samych zer, albo trzech jedynek i zer. W pierwszym przypadku trójka musi stać na początku: 30 000 000, czyli 1 możliwość. W drugim przypadku jedynka stoi na początku, a na pozostałych siedmiu miejscach wybieramy dwa miejsca dla jedynek – kolejność nie ma znaczenia, bo jedynki są nierozróżnialne – resztę wypełniają zera: $\binom{7}{2} = \frac{7 \cdot 6}{2} = 21$ możliwości. Przypadki są rozłączne, więc $|A| = 1 + 21 = 22$ oraz

$$P(A) = \frac{22}{5 \cdot 6^7} = \frac{11}{699\,840}.$$

Metoda przypadków niedozwolonych

CZERWIEC 2020 · ZADANIE NR 13

POZIOM WYKONANIA 20%

W FILMIE 58:34

4 PKT

Oblicz, ile jest wszystkich siedmiocyfrowych liczb naturalnych, w których zapisie dziesiętnym występują dokładnie trzy cyfry 1 i dokładnie dwie cyfry 2.

Na co zwrócić uwagę. Rozwiązanie wprost wymaga trzech przypadków – co stoi na pierwszym miejscu: jedynka, dwójka czy inna cyfra różna od zera.

METODA PRZYPADKÓW NIEDOZWOLONYCH

Liczymy wszystkie ciągi cyfr, **dopuszczając zero na początku**, a potem odejmujemy te, które **zaczynają się od zera**. Złe ciągi liczy się łatwo – to to samo zadanie dla ciągu krótszego o jedno miejsce.

Zero może stać na początku. Z siedmiu miejsc wybieramy trzy dla jedynek: $\binom{7}{3}$. Z czterech wolnych miejsc wybieramy dwa dla dwójek: $\binom{4}{2}$. Na dwóch ostatnich miejscach może stać każda cyfra poza jedyneką i dwójką, czyli jedna z ośmiu: 8^2 . Razem $\binom{7}{3} \cdot \binom{4}{2} \cdot 8^2$.

Złe przypadki: zero na początku. Zero zajmuje pierwsze miejsce, a na sześciu pozostałych postępujemy tak samo: $\binom{6}{3} \cdot \binom{3}{2} \cdot 8$.

Wynik. Od wszystkich odejmujemy złe. Zamiast wymnażać, wyłączamy wspólne czynniki przed nawias:

$$\begin{aligned} \binom{7}{3} \binom{4}{2} \cdot 8^2 - \binom{6}{3} \binom{3}{2} \cdot 8 &= 35 \cdot 6 \cdot 8^2 - 20 \cdot 3 \cdot 8 = 5 \cdot 8 (7 \cdot 6 \cdot 8 - 4 \cdot 3) \\ &= 40 \cdot 12 \cdot (7 \cdot 4 - 1) = 40 \cdot 12 \cdot 27 = 12\,960. \end{aligned}$$

Metoda luk

MAJ 2018 · ZADANIE NR 9

POZIOM WYKONANIA 23%

W FILMIE 1:08:09

4 PKT

Z liczb ośmioelementowego zbioru $Z = \{1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9\}$ tworzymy ośmiowyrazowy ciąg, którego wyrazy się nie powtarzają.

Oblicz prawdopodobieństwo zdarzenia polegającego na tym, że żadne dwie liczby parzyste nie są sąsiednimi wyrazami utworzonego ciągu. Wynik przedstaw w postaci ułamka zwykłego nieskracalnego.

Na co zwrócić uwagę. W zbiorze Z nie ma ósemki – liczby parzyste są tylko trzy: 2, 4 i 6.

Wszystkich ciągów jest $|\Omega| = 8!$. Wypisywanie, gdzie mogą stać liczby parzyste, a gdzie nieparzyste, to droga przez mękę – takich układów jest 20. Szybciej jest tak: ustawiamy pięć liczb nieparzystych jak **murki**, a parzyste wciskamy w **luki** między nimi albo na brzegach:

$$\square N \square N \square N \square N \square N \square$$

Luk jest sześć, a w każdej może stanąć co najwyżej jedna liczba parzysta, bo dwie w jednej luce byłyby sąsiadami. Trzy luki z sześciu wybieramy na $\binom{6}{3} = 20$ sposobów. W każdym takim układzie liczby parzyste ustawiamy na $3!$ sposobów, a nieparzyste na $5!$. Zatem

$$P(A) = \frac{20 \cdot 3! \cdot 5!}{8!} = \frac{20 \cdot 6}{6 \cdot 7 \cdot 8} = \frac{5}{14}.$$

Wybór miejsc zamiast ustawień

MAJ 2026 · ZADANIE NR 2

POZIOM WYKONANIA 37%

W FILMIE 1:14:31

3 PKT

Ze zbioru ośmiu liczb $\{1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8\}$ losujemy bez zwracania osiem razy po jednej liczbie. Wylosowane liczby ustawiamy w ciąg zgodnie z kolejnością losowania.

Oblicz prawdopodobieństwo zdarzenia A polegającego na tym, że wylosowane liczby utworzą ciąg, w którym iloczyn każdych trzech kolejnych wyrazów będzie liczbą podzielną przez 3. Wynik podaj w postaci nieskracalnego ułamka zwykłego. **Zapisz obliczenia.**

Na co zwrócić uwagę. Losowanie bez zwracania ośmiu liczb z ośmiu to po prostu ustawienie ich w losowej kolejności.

Wśród liczb od 1 do 8 przez 3 dzielą się tylko 3 i 6. Iloczyn trzech kolejnych wyrazów dzieli się przez 3 wtedy, gdy jest wśród nich trójka albo szóstka. Pierwsze trzy wyrazy muszą więc zawierać jedną z tych liczb, a ostatnie trzy – drugą. Wyrazy trzeci, czwarty i piąty też muszą zawierać jedną z nich, a może to być tylko ta z początku – stoi więc na **trzecim miejscu**. Tak samo wyrazy czwarty, piąty i szósty wymuszają **szóste miejsce** dla drugiej liczby.

Sposób I. $|\Omega| = 8!$. Liczby 3 i 6 ustawiamy na miejscach trzecim i szóstym na 2 sposoby, a pozostałe sześć liczb na pozostałych miejscach na $6!$ sposobów:

$$P(A) = \frac{2 \cdot 6!}{8!} = \frac{2}{7 \cdot 8} = \frac{1}{28}.$$

Sposób II. Liczy się tylko to, które dwa miejsca zajmą liczby podzielne przez 3. Za Ω bierzemy więc wybory dwóch miejsc z ośmiu: $|\Omega| = \binom{8}{2} = \frac{8 \cdot 7}{2} = 28$, a dobry wybór jest jeden. Znowu $P(A) = \frac{1}{28}$.

Jeszcze raz przypadki niedozwolone

MAJ 2024 · ZADANIE NR 6

POZIOM WYKONANIA 18%

W FILMIE 1:20:10

3 PKT

Rozważamy wszystkie liczby naturalne pięciocyfrowe, w których zapisie dziesiętnym nie powtarza się jakakolwiek cyfra oraz dokładnie trzy cyfry są nieparzyste i dokładnie dwie cyfry są parzyste.

Oblicz, ile jest wszystkich takich liczb. Zapisz obliczenia.

Na co zwrócić uwagę. Zero jest cyfrą parzystą – dlatego zero na początku to dokładnie ten kłopot, który trzeba odjąć.

Zero może stać na początku. Z pięciu miejsc wybieramy trzy dla cyfr nieparzystych: $\binom{5}{3} = \binom{5}{2} = \frac{5 \cdot 4}{2} = 10$. Pozostałe dwa miejsca same przypadają cyfrom parzystym. Cyfry nie mogą się powtarzać, więc nieparzyste ustawiamy na $5 \cdot 4 \cdot 3$ sposobów, a parzyste na $5 \cdot 4$. Razem $10 \cdot 5^2 \cdot 4^2 \cdot 3$.

Złe przypadki: zero na początku. Z czterech pozostałych miejsc wybieramy trzy dla nieparzystych: $\binom{4}{3} = \binom{4}{1} = 4$. Nieparzyste ustawiamy na $5 \cdot 4 \cdot 3$ sposobów, a na ostatnie wolne miejsce zostają cztery cyfry parzyste – bez zera. Razem $4 \cdot 5 \cdot 4 \cdot 3 \cdot 4 = 5 \cdot 4^3 \cdot 3$.

Wynik. Rozkładamy na czynniki pierwsze i wyłączamy przed nawias, co się da:

$$\begin{aligned} 10 \cdot 5^2 \cdot 4^2 \cdot 3 - 5 \cdot 4^3 \cdot 3 &= 5^3 \cdot 2^5 \cdot 3 - 5 \cdot 2^6 \cdot 3 = 5 \cdot 2^5 \cdot 3 (5^2 - 2) \\ &= 480 \cdot 23 = 11\,040. \end{aligned}$$

Suma wszystkich liczb

MAJ 2019 · ZADANIE NR 6

POZIOM WYKONANIA 36%

W FILMIE 1:28:56

3 PKT

Rozważamy wszystkie liczby naturalne pięciocyfrowe zapisane przy użyciu cyfr 1, 3, 5, 7, 9, bez powtarzania jakiejkolwiek cyfry.

Oblicz sumę wszystkich takich liczb.

Na co zwrócić uwagę. Te liczby nie tworzą ciągu arytmetycznego – wzór na sumę ciągu nic tu nie da.

Takich liczb jest $5! = 120$. Wpiszmy je wszystkie do tabeli: najpierw $4!$ liczb z jedyneką na początku, potem $4!$ z trójką na początku i tak dalej. W pierwszej kolumnie każda cyfra stoi więc dokładnie $4!$ razy, a z symetrii – także w każdej innej kolumnie. Na mniejszym przykładzie z cyframi 1, 3, 5: liczby 135, 153, 315, 351, 513, 531 mają w każdej kolumnie po dwie jedynki, dwie trójki i dwie piątki.

Suma cyfr w jednej kolumnie to

$$4! \cdot (1 + 3 + 5 + 7 + 9) = 24 \cdot 25 = 600.$$

Kolumny to kolejne rzędy: dziesiątki tysięcy, tysiące, setki, dziesiątki i jedności. Suma wszystkich liczb jest więc równa

$$600 \cdot (10^4 + 10^3 + 10^2 + 10 + 1) = 600 \cdot 11\,111 = 6\,666\,600.$$

Rachunek prawdopodobieństwa

Zadania stricte z rachunku prawdopodobieństwa wykorzystują na maturze drzewko, schemat Bernoulliego – szczególny rodzaj drzewka – albo prawdopodobieństwo warunkowe, które maturzystom idzie wyjątkowo słabo. Na końcu rozdziału jest zmienna losowa i wartość oczekiwana – temat ponad to, co zwykle pojawia się na maturze.

Drzewko i schemat Bernoulliego

Na drzewku każda gałąź to jeden możliwy przebieg doświadczenia. Prawdopodobieństwa **mnożymy wzdłuż gałęzi**, a wyniki gałęzi sprzyjających zdarzeniu **dodajemy**. Przy dwóch rzutach symetryczną monetą wynik „orzeł i reszka w dowolnej kolejności” dają dwie gałęzie: $\frac{1}{2} \cdot \frac{1}{2} + \frac{1}{2} \cdot \frac{1}{2} = \frac{1}{2}$.

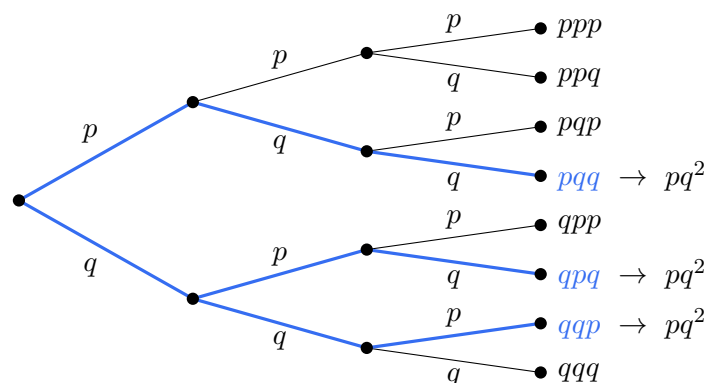
W **schemacie Bernoulliego** powtarzamy n razy to samo doświadczenie o dwóch wynikach: **sukces** z prawdopodobieństwem p i **porażka** z prawdopodobieństwem $q = 1 - p$. Sukces to po prostu to, co liczymy – choćby uszkodzenie pralki w transporcie.

SCHEMAT BERNOULLIEGO

PRZYKŁAD Z LEKCJI · 1:40:51

Pralka ulega uszkodzeniu w transporcie z prawdopodobieństwem p , na przykład $p = 0,05$, a wtedy $q = 0,95$. Wieziemy ją trzy razy. Jakie jest prawdopodobieństwo, że uszkodzi się dokładnie raz?

- I Na drzewku każdy transport rozgałęzia się na dwie gałązki, p i q . Dobre są gałęzie z jednym p : pqq , qpq i qqp .
- II Na każdej z nich iloczyn jest taki sam: $p \cdot q \cdot q = pq^2$.
- III Dobrych gałęzi jest tyle, na ile sposobów można wybrać jedno miejsce na sukces spośród trzech: $\binom{3}{1} = 3$. Szukane prawdopodobieństwo to $3pq^2$.

SCHEMAT BERNOULLIEGO

Prawdopodobieństwo uzyskania dokładnie k sukcesów w n próbach, gdy prawdopodobieństwo sukcesu w jednej próbie jest równe p , wynosi

$$P(X = k) = \binom{n}{k} p^k q^{n-k}, \quad q = 1 - p.$$

Każda dobra gałąź ma k sukcesów i $n - k$ porażek, więc daje $p^k q^{n-k}$, a dobrych gałęzi jest tyle, na ile sposobów można wybrać k miejsc na sukcesy spośród n . Dla $n = 10$ i $k = 3$ jest ich $\binom{10}{3} = \binom{10}{7}$ – równie dobrze można wybierać miejsca na porażki.

Co najwyżej jeden sukces

MAJ 2024 · ZADANIE NR 3

POZIOM WYKONANIA 47%

W FILMIE 1:45:21

3 PKT

W pewnym zakładzie mleczarskim śmietana produkowana jest w 200-gramowych opakowaniach. Prawdopodobieństwo zdarzenia, że w losowo wybranym opakowaniu śmietana zawiera mniej niż 36% tłuszczu, jest równe 0,01. Kontrolę poddajemy 10 losowo wybranych opakowań ze śmietaną.

Oblicz prawdopodobieństwo zdarzenia polegającego na tym, że wśród opakowań poddanych tej kontroli będzie co najwyżej jedno opakowanie ze śmietaną, która zawiera mniej niż 36% tłuszczu. Wynik zapisz w postaci ułamka dziesiętnego w zaokrągleniu do części tysięcznych. Zapisz obliczenia.

Na co zwrócić uwagę. Gramatura opakowań i zawartość tłuszczu to tylko tło – liczą się $p = 0,01$ i $n = 10$.

Sukcesem jest opakowanie, w którym śmietana zawiera mniej niż 36% tłuszczu: $p = 0,01$, $q = 0,99$, $n = 10$. „Co najwyżej jedno” znaczy: żadnego albo dokładnie jedno. Drzewka z $2^{10} = 1024$

gałęziami nie rysujemy, ale myślimy o nim:

- **żadnego takiego opakowania** – jedna gałąź, na której wszystkie opakowania są dobre: $0,99^{10}$;
- **dokładnie jedno** – dziesięć gałęzi (złe jest pierwsze, drugie, ..., dziesiąte opakowanie), na każdej $0,01 \cdot 0,99^9$.

Zatem

$$P = 0,99^{10} + 10 \cdot 0,01 \cdot 0,99^9 \approx 0,996.$$

To dokładnie wzór Bernoulliego – drugi składnik to $\binom{10}{1} \cdot 0,01^1 \cdot 0,99^9$. Gdyby w treści stało „co najwyżej dwa”, doszedłby składnik $\binom{10}{2} \cdot 0,01^2 \cdot 0,99^8$ i wtedy wzór naprawdę się przydaje.

Drzewko w zadaniu z dwiema urnami

MAJ 2015 · ZADANIE NR 11

POZIOM WYKONANIA 58%

W FILMIE 1:51:13

4 PKT

W pierwszej urnie umieszczono 3 kule białe i 5 kul czarnych, a w drugiej urnie 7 kul białych i 2 kule czarne. Losujemy jedną kulę z pierwszej urny, przekładamy ją do urny drugiej i dodatkowo dokładamy do urny drugiej jeszcze dwie kule tego samego koloru, co wylosowana kula. Następnie losujemy dwie kule z urny drugiej.

Oblicz prawdopodobieństwo zdarzenia polegającego na tym, że obie kule wylosowane z drugiej urny będą białe.

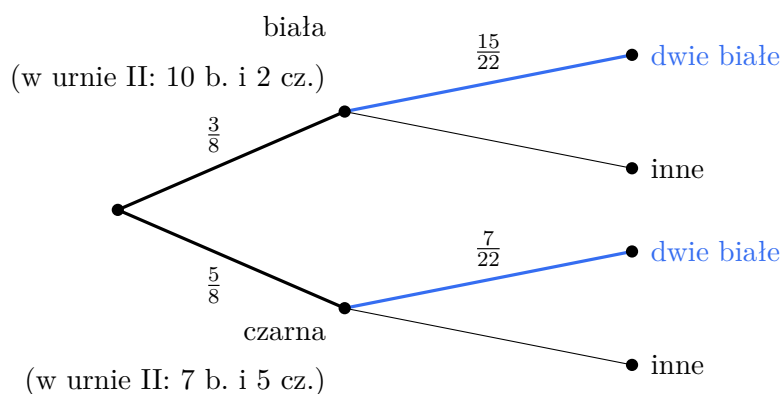
Na co zwrócić uwagę. Treść nie mówi o zwracaniu kul, więc dwie kule z drugiej urny losujemy naraz – kolejność nie gra roli.

Biała kula z pierwszej urny (prawdopodobieństwo $\frac{3}{8}$) dokłada do drugiej urny trzy białe – jest w niej wtedy 10 białych i 2 czarne. Czarna kula ($\frac{5}{8}$) dokłada trzy czarne: 7 białych i 5 czarnych. W obu przypadkach w drugiej urnie jest 12 kul.

Dwie kule z dwunastu wybieramy na $\binom{12}{2}$ sposobów – tak, jakby kule były ponumerowane. Prawdopodobieństwo dwóch białych jest więc równe

$$\frac{\binom{10}{2}}{\binom{12}{2}} = \frac{10 \cdot 9}{12 \cdot 11} = \frac{15}{22} \quad \text{albo} \quad \frac{\binom{7}{2}}{\binom{12}{2}} = \frac{7 \cdot 6}{12 \cdot 11} = \frac{7}{22}.$$

Pierwszy wynik jest większy – i słusznie, bo wtedy w urnie jest więcej białych kul. Taki rzut oka to szybki test, czy rachunek ma sens.

Mnożymy wzdłuż gałęzi i dodajemy. Wspólny mianownik $8 \cdot 22$ zostawiamy bez wymnażania – i tak się skróci:

$$P = \frac{3}{8} \cdot \frac{15}{22} + \frac{5}{8} \cdot \frac{7}{22} = \frac{45 + 35}{8 \cdot 22} = \frac{80}{8 \cdot 22} = \frac{5}{11}.$$

Drzewko to rysunek **twierdzenia o prawdopodobieństwie całkowitym**: gałęzie pierwszego poziomu dzielą wszystkie możliwości na rozłączne przypadki, a my sumujemy wkłady tych przypadków. Samo twierdzenie jest w dodatku.

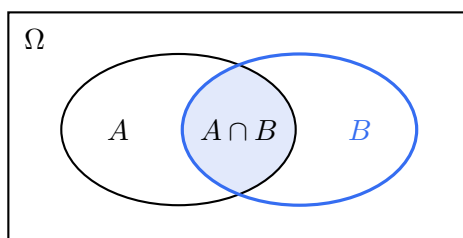
Prawdopodobieństwo warunkowe

PRAWDOPODOBIENSTWO WARUNKOWE

$$P(A | B) = \frac{P(A \cap B)}{P(B)} = \frac{|A \cap B|}{|B|}, \quad P(B) > 0.$$

Drugi wzór obowiązuje, gdy wszystkie zdarzenia elementarne są jednakowo prawdopodobne.

Zapis $P(A | B)$ czytamy: „prawdopodobieństwo A pod warunkiem B ”. W treściach zadań warunek wprowadzają słowa „pod warunkiem, że” albo „jeśli wiadomo, że”. Znaczy to, że zdarzenie B **już zaszło**. B staje się nową przestrzenią Ω , a ze zdarzenia A liczy się już tylko część wspólna $A \cap B$ – stąd $|B|$ w mianowniku i $|A \cap B|$ w liczniku.

W drugim wzorze nie ma Ω . W zadaniu z prawdopodobieństwem warunkowym moc Ω zwykle nie jest potrzebna, a za samo jej obliczenie CKE nie przyznaje punktów.

$P(A | B)$ i $P(B | A)$ to zupełnie różne liczby. Niech A oznacza „dostałem się na wymarzone studia”, a B – „zdałem maturę”. Wtedy $P(B | A) = 1$, bo kto dostał się na studia, ten zdał maturę. Za to $P(A | B)$ może być małe – samo zdanie matury nie wystarcza.

Z definicji $P(A | B) \cdot P(B) = P(A \cap B)$, a po zamianie ról zdarzeń $P(B | A) \cdot P(A) = P(B \cap A)$. Prawe strony są równe, więc

$$P(A | B) \cdot P(B) = P(B | A) \cdot P(A).$$

To **twierdzenie Bayesa**. Na maturze rzadko się przydaje, ale dobrze pokazuje, jak oba prawdopodobieństwa warunkowe są ze sobą związane.

Trzy orły z rzędu

CZERWIEC 2024 · ZADANIE NR 4

W FILMIE 2:06:47

3 PKT

Doświadczenie losowe polega na dziesięciokrotnym rzucie symetryczną monetą.

Oblicz prawdopodobieństwo zdarzenia polegającego na tym, że w tym doświadczeniu losowym orzeł wypadł dokładnie trzy razy z rzędu, jeśli wiadomo, że wypadł dokładnie trzy razy. Zapisz obliczenia.

Na co zwrócić uwagę. „Dokładnie trzy razy z rzędu” samo w sobie nie wyklucza innych orłów, ale w części wspólnej z warunkiem wątpliwości znikają: orły są dokładnie trzy i stoją obok siebie.

Niech A oznacza, że orzeł wypadł dokładnie trzy razy z rzędu, a B – że wypadł dokładnie trzy razy. Szukamy $P(A | B) = \frac{|A \cap B|}{|B|}$.

Część wspólna. Wyniki zapisujemy jako ciągi dziesięciu liter O i R . W $A \cap B$ są dokładnie trzy orły i stoją obok siebie: $OOORRRRRRR$, $ROOORRRRRR$, ..., $RRRRRRRROOO$. Blok orłów zaczyna się na jednym z miejsc od pierwszego do ósmego, więc $|A \cap B| = 8$.

Warunek. W B wybieramy trzy miejsca na orły spośród dziesięciu, resztę wypełniają reszki. Zatem

$$|B| = \binom{10}{3} = \frac{8 \cdot 9 \cdot 10}{3!} = 120, \quad P(A | B) = \frac{8}{120} = \frac{1}{15}.$$

Kostka i warunek

MAJ 2025 · ZADANIE NR 4

POZIOM WYKONANIA 14%

W FILMIE 2:12:48

3 PKT

Doświadczenie losowe polega na czterokrotnym rzucie symetryczną sześcienną kostką do gry, która na każdej ścianie ma inną liczbę oczek od jednego oczka do sześciu oczek.

Oblicz prawdopodobieństwo zdarzenia polegającego na tym, że otrzymamy co najmniej jeden raz sześć oczek, pod warunkiem że otrzymamy dokładnie dwa razy pięć oczek. Zapisz obliczenia.

Na co zwrócić uwagę. Przy dwóch piątkach w czterech rzutach „co najmniej jeden raz sześć oczek” to jedna albo dwie szóstki – dwa rozłączne przypadki.

Niech A oznacza, że co najmniej raz wypadnie szóstka, a B – że dokładnie dwa razy wypadnie piątka. Liczymy $P(A | B) = \frac{|A \cap B|}{|B|}$.

Część wspólna. Najpierw wybieramy dwa rzuty z piątkami: $\binom{4}{2} = 6$ sposobów.

- **dwie piątki i dwie szóstki** – szóstki wypełniają pozostałe dwa rzuty: 6 możliwości;
- **dwie piątki, jedna szóstka i jeszcze inny wynik** – szóstkę stawiamy w jednym z dwóch wolnych rzutów, a w drugim może wypaść wszystko poza piątką i szóstką: $6 \cdot 2 \cdot 4 = 48$ możliwości.

Razem $|A \cap B| = 6 + 48 = 54$.

Warunek. Dwa rzuty z piątkami wybieramy na $\binom{4}{2} = 6$ sposobów, a w każdym z dwóch pozostałych może wypaść wszystko poza piątką: $|B| = 6 \cdot 5^2 = 150$. Zatem

$$P(A | B) = \frac{54}{150} = \frac{9}{25}.$$

Zmienna losowa i wartość oczekiwana

To już temat ponad potrzeby matury, ale warto wiedzieć, o co chodzi. **Zmienna losowa** to funkcja, której dziedziną jest przestrzeń Ω : każdemu zdarzeniu elementarnemu przypisuje liczbę. Spotkaliśmy ją już w schemacie Bernoulliego – X w zapisie $P(X = k)$ liczy sukcesy.

GRA W MONETĘ

PRZYKŁAD Z LEKCJI · 2:22:12

Rzucamy trzy razy symetryczną monetą. Za każdego orła wygrywamy 5 zł, za każdą reszkę tracimy 10 zł. Zmienna X to wynik gry – na przykład $X(R, O, R) = -10 + 5 - 10 = -15$. Ile średnio wygrywamy?

- I $|\Omega| = 2^3 = 8$. Trzy reszki dają -30 zł, a trzy orły 15 zł – po jednej gałęzi. Dwie reszki i orzeł to -15 zł, reszka i dwa orły to 0 zł – po trzy gałęzie, bo reszka albo orzeł może wypaść w każdym z trzech rzutów.
- II Tabela rozkładu zmiennej X – prawdopodobieństwa sumują się do 1:

x_i	-30	-15	0	15
p_i	$\frac{1}{8}$	$\frac{3}{8}$	$\frac{3}{8}$	$\frac{1}{8}$

- III Wartość oczekiwana to suma iloczynów $x_i \cdot p_i$:

$$EX = \frac{1}{8} \cdot (-30) + \frac{3}{8} \cdot (-15) + \frac{3}{8} \cdot 0 + \frac{1}{8} \cdot 15 = \frac{-30 - 45 + 15}{8} = -\frac{15}{2}.$$

Średnio tracimy 7,50 zł na grę.

Wartość oczekiwana to **średnia ważona**, w której wagami są prawdopodobieństwa. Gdybyśmy zagrali 800 razy, mniej więcej 100 razy stracilibyśmy 30 zł, 300 razy -15 zł, 300 razy wyszlibyśmy na zero i 100 razy wygralibyśmy 15 zł. Średni wynik jednej gry byłby bliski $-7,50$ zł, a po 100 grach bylibyśmy około 750 zł na minusie. Grę nazywamy **uczciwą**, gdy jej wartość oczekiwana jest równa 0. Każda gra w kasynie ma dla gracza wartość oczekiwaną ujemną – inaczej kasyna by nie zarabiała.

4

Ćwiczenia

- 1 Na ile sposobów można ustawić w rzędzie 8 osób tak, żeby Ola i Ela stały obok siebie?
- 2 Ile różnych słów – także takich, które nic nie znaczą – można ułożyć ze wszystkich liter słowa MATEMATYKA?
- 3 Oblicz albo uprość.
- a) $\frac{12!}{9!}$ b) $\frac{(n+1)!}{(n-1)!}$
- 4 Do windy na parterze ośmiopiętrowego budynku wsiada 5 osób. Każda wysiada na jednym z pięter od 1 do 8. Na ile sposobów osoby mogą wysiąść:
- a) bez żadnych ograniczeń,
- b) tak, żeby każda wysiadła na innym piętrze?
- 5 W turnieju każdy zawodnik rozegrał z każdym innym dokładnie jedną partię. Rozegrano 66 partii. Ilu zawodników brało udział w turnieju?
- 6 Oblicz, ile jest wszystkich liczb naturalnych sześciocyfrowych, w których zapisie dziesiętnym występują dokładnie dwie cyfry 5 i dokładnie dwie cyfry 0.
- 7 Na ile sposobów można ustawić w rzędzie 4 chłopców i 3 dziewczynki tak, żeby żadne dwie dziewczynki nie stały obok siebie?
- 8 Wyznacz współczynnik przy x^2y^3 w rozwinięciu wyrażenia $(x+2y)^5$.
- 9 Koszykarz trafia do kosza w pojedynczym rzucie z prawdopodobieństwem 0,8. Oblicz prawdopodobieństwo, że w 5 rzutach trafi co najmniej 4 razy. Wynik podaj w zaokrągleniu do części tysięcznych.

10 W pierwszej urnie są 2 kule białe i 3 czarne, a w drugiej 4 białe i 1 czarna. Rzucamy symetryczną monetą: gdy wypadnie orzeł, losujemy kulę z pierwszej urny, a gdy reszka – z drugiej. Oblicz prawdopodobieństwo wylosowania kuli białej.

11 Rzucamy dwa razy symetryczną sześcienną kostką do gry. Oblicz prawdopodobieństwo, że suma oczek jest równa 8, jeśli wiadomo, że w pierwszym rzucie wypadła parzysta liczba oczek.

12 Rzucamy raz symetryczną sześcienną kostką do gry. Gdy wypadnie szóstka, wygrywamy 20 zł, a w przeciwnym razie płacimy 5 zł. Oblicz wartość oczekiwaną wygranej. Czy ta gra jest uczciwa?

Dodatek

Dlaczego trójkąt Pascala powstaje przez dodawanie

Każda liczba w środku trójkąta jest sumą dwóch liczb nad nią, czyli

$$\binom{n}{k} = \binom{n-1}{k-1} + \binom{n-1}{k}, \quad 1 \leq k \leq n-1.$$

Podzbiory k -elementowe zbioru $\{1, 2, \dots, n\}$ dzielą się na dwie grupy. Te, które **zawierają** element n , powstają przez dobranie do niego $k-1$ elementów spośród $n-1$ pozostałych – jest ich $\binom{n-1}{k-1}$. Te, które **nie zawierają** elementu n , to po prostu k -elementowe podzbiory zbioru $\{1, 2, \dots, n-1\}$ – jest ich $\binom{n-1}{k}$. Grupy są rozłączne, więc liczby się dodają.

Twierdzenie o prawdopodobieństwie całkowitym

PRAWDOPODOBIENSTWO CAŁKOWITE

Jeżeli zdarzenia $B_1, B_2, \dots, B_m$ są parami rozłączne, mają dodatnie prawdopodobieństwa i razem dają całą przestrzeń Ω , to dla każdego zdarzenia A

$$P(A) = P(A | B_1) P(B_1) + P(A | B_2) P(B_2) + \dots + P(A | B_m) P(B_m).$$

Na drzewku zdarzenia $B_1, \dots, B_m$ to gałęzie pierwszego poziomu, a iloczyn $P(A | B_i) P(B_i)$ to iloczyn prawdopodobieństw wzdłuż gałęzi, która prowadzi przez B_i do A . W zadaniu z dwiema urnami B_1 i B_2 to wylosowanie z pierwszej urny kuli białej i czarnej, a $P(A | B_1) = \frac{15}{22}$, $P(A | B_2) = \frac{7}{22}$. Twierdzenie wynika wprost z definicji prawdopodobieństwa warunkowego: A dzieli się na rozłączne części $A \cap B_i$, a $P(A \cap B_i) = P(A | B_i) P(B_i)$.

13 ★ Wykaż, że dla każdej liczby naturalnej n zachodzi równość $\binom{n}{0} + \binom{n}{1} + \binom{n}{2} + \dots + \binom{n}{n} = 2^n$.

14 ★ W urnie jest n kul, w tym 3 białe. Losujemy jednocześnie dwie kule. Prawdopodobieństwo, że obie będą białe, jest równe $\frac{1}{15}$. Oblicz n .

15 ★ Na pewną chorobę choruje 1% osób. Test wykrywa ją u 99% chorych, ale u 2% zdrowych też daje wynik dodatni. Oblicz prawdopodobieństwo, że osoba z dodatnim wynikiem testu jest chora.

Odpowiedzi i krótkie rozwiązania

Numer to numer zadania w tym materiale. Przy każdym zadaniu jest wynik, wskazówka i szkic rozumowania, bez pełnych rachunków.

Ćwiczenia

1 ODP. $2 \cdot 7! = 10\,080$

WSK. Metoda bloków.

SZKIC Ola i Ela to jeden blok: z sześcioma pozostałymi osobami 7 obiektów, czyli $7!$; w bloku $2!$ ustawienia.

2 ODP. 151 200

WSK. Litery M i T występują po dwa razy, A – trzy razy.

SZKIC $\frac{10!}{2! \cdot 3! \cdot 2!} = 151\,200$.

3 ODP. a) 1320; b) $n(n+1)$

WSK. Zostaje tyle czynników, ile wynosi różnica liczb.

SZKIC a) $12 \cdot 11 \cdot 10$; b) $(n+1) \cdot n$.

4 ODP. a) $8^5 = 32\,768$; b) 6720

WSK. Kratki: każda osoba to jedna kratka.

SZKIC a) każda z pięciu osób ma 8 pięter; b) $8 \cdot 7 \cdot 6 \cdot 5 \cdot 4$.

5 ODP. 12

WSK. Partii jest $\binom{n}{2}$.

SZKIC $\frac{n(n-1)}{2} = 66$, czyli $n(n-1) = 132 = 12 \cdot 11$.

6 ODP. 3840

WSK. Metoda przypadków niedozwolonych.

SZKIC Zero na początku dozwolone: $\binom{6}{2} \binom{4}{2} \cdot 8^2 = 5760$; zero na początku: $\binom{5}{1} \binom{4}{2} \cdot 8^2 = 1920$; $5760 - 1920 = 3840$.

7 ODP. 1440

WSK. Metoda luk.

SZKIC Chłopcy na $4!$ sposobów tworzą 5 luk; trzy luki na $\binom{5}{3} = 10$ sposobów, dziewczynki w nich na $3!$: $24 \cdot 10 \cdot 6$.

8 ODP. 80

WSK. Składnik $\binom{5}{3} x^2 (2y)^3$.

SZKIC $10 \cdot 2^3 = 80$.

9 ODP. $\approx 0,737$

WSK. Co najmniej 4 trafienia to 4 albo 5.

SZKIC $\binom{5}{4} \cdot 0,8^4 \cdot 0,2 + 0,8^5 = 0,4096 + 0,32768 = 0,73728$.

10 ODP. $\frac{3}{5}$

WSK. Drzewko o dwóch gałęziach.

SZKIC $\frac{1}{2} \cdot \frac{2}{5} + \frac{1}{2} \cdot \frac{4}{5} = \frac{3}{5}$.

11 ODP. $\frac{1}{6}$

WSK. $P(A | B) = \frac{|A \cap B|}{|B|}$.

SZKIC $|B| = 3 \cdot 6 = 18$; $A \cap B$: $(2, 6)$, $(4, 4)$, $(6, 2)$; $\frac{3}{18} = \frac{1}{6}$.

12 ODP. $EX = -\frac{5}{6}$ zł; nie

WSK. Średnia ważona prawdopodobieństwami.

SZKIC $20 \cdot \frac{1}{6} + (-5) \cdot \frac{5}{6} = -\frac{5}{6} \approx -0,83$ zł; gra byłaby uczciwa przy $EX = 0$.

Dodatek

13 zadanie na dowód

WSK. Wzór Newtona dla $a = b = 1$.

SZKIC $2^n = (1+1)^n = \binom{n}{0} + \binom{n}{1} + \dots + \binom{n}{n}$. Inaczej: obie strony liczą wszystkie podzbiory

zbioru n -elementowego – każdy element jest w podzbiorze albo nie.

14 ODP. $n = 10$

WSK. $\frac{\binom{3}{2}}{\binom{n}{2}} = \frac{1}{15}$.

SZKIC $\frac{3 \cdot 2}{n(n-1)} = \frac{1}{15}$, czyli $n(n-1) = 90 = 10 \cdot 9$.

15 ODP. $\frac{1}{3}$

WSK. Wzór Bayesa i prawdopodobieństwo całkowite.

SZKIC $P(+)=0,01 \cdot 0,99+0,99 \cdot 0,02=0,0297$;

$P(\text{chory} \mid +)=\frac{0,0099}{0,0297}=\frac{1}{3}$.